

Med. 3717. 4s
BALNEORVM +

BYRMIENSIVM DESCRIPTIO,

NATVRA ET VIRTVS.

ITEM:

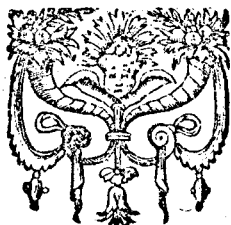
CONSILIVM. DE

OVORVM AVIVM NATVRA,

VIRTUTE AC VSV.

ANTONIO MARIA VENVSTO, DE

Castello sancti Faustini, Auctore.

OE N I P O N T I,

Excudebat IOANNES AGRICOLA.

clb. lb. LXXXIIII.

+ potius Thymarum

ILLVSTRI AC FOR

TISSIMO IUVENI, ADAMO GALLO POP-
pellio, Baroni in Lobkovich &c. Cubiculario Serenissimi ac Pontentissi-
mi Herois Ferdinandi, Archiducis Austriae &c. Antonius
Maria Venustus, de Castello sancti Faustini

S. D.

POPELLIORVM Baronũ familiæ virtus & splen-
dor iam aliquot abhinc seculis in toto Boëmiæ
regno tantus extitit; vt Poppelliana familia ab or-
tu fere suo in omni pene tēpore primarias quasq;
Regni dignitates obtinuerit, & grauissima Rei-
publicæ munera suscepta fortiter ac fideliter sustinuerit exple-
ueritque. Diuersis nanq; temporibus ex ea tanta familia alij fue-
runt Iudices, alij Cubicularij, alij magni Cancellarij, alij supremi
curiæ Prefecti, alij demum Regis vice cum magna sua laude &
existimatione, cum admirabili totius Regni emolumento &
applausu, cum singulari serenissimorum illius Regni Regum, ac
præsertim Austriacorum beneuolentia & gratia in Boëmia fun-
cti sunt. Id quod hactenus fortasse nulli alij in eo Regno familiæ
vel splendidissimæ contigit.

Vt enim Principibus semper placuisse viris, res est omnium
quasi rerum difficillima, ita summa laude atque immortalis di-
gna ea res iure optimo censetur, sicuti etiā satisfacere tam multis
hominibus tam diuersa sentientibus, non humanum sed propè
diuinum quid censi debet. Iam enim Propelliana Familia exi-
miæ sui animi in totum Regnum propensionis ac pietatis, sum-
mæ suæ in serenissimos Boëmiæ Reges, & alios Principes Au-
striacos fidelitatis, obseruantia, & constantia, multa & magna
& præclara dedit documenta, vel magna rerum permutatione

EPISTOLA

Præsertim impendente. Sed ut de tuis præclarissimis Maioribus nihil speciatim in præsentī dicam: hac etiam ætate florent in tua familia viri Illustres atque præstantissimi, Serenissimis Austriæ Archiducibus, atque etiam ipsi Rudolpho II. Cæsari pro suis meritis gratissimi acceptissimi que, quorum tamen nominis celebritatem, & præclaros dignitatis gradus ab eis dignè acquisitos, honorificeque obrentos silentio prætereo: ne historiam potius contexere, quàm epistolam scribere velle videar. Licet illi ipsi, qui adhuc in tua familia sunt superstitēs, floreat omni genere virtutis atque splendoris. Dete igitur, Adame, tantum aliquid speciatim dicam; in cuius nomine hæc meas elucubrationes, qualescunque illæ sint, apparere volui. Quandoquidem præter veterem illam nostram cōsuetudinem Aulicam, & veram amicitiam ab honestate profectam, ac præter tua multa in me collata officia, quorum memoria apud me nunquam intermoritura est; ex antè acta tua vita summā video futuram esse in te dignitatem generis tui amplissimi, fidelitatis, fortitudinis, prudentiæ, aliorumque ornamentorum Maiorum tuorum omnium, ut præter amplissima fortunæ bona à Maioribus tuis tibi iure hæreditario honestè relicta, Deus & Natura te reliquis omnibus & corporis & animi bonis exornare voluisse videantur.

Etenim tanto corporis robore cum summa dexteritate atque fortitudine coniuncto præditus es; ut siue pedes, siue eques, vel magnarum corporis virium exercendarū gratia, vel profligandorum hostium causa, arma tractas; in omni armorum genere tractando mirabiliter excellas; & pares quidem in armis ac virium robore perpaucos, superiorem verò fortasse neminem habeas.

Sed hæc tanta corporis bona, uti caduca & fragilia, nobiscum certe cōsenescunt, imminuunturque; magis ac magis in dies.

At

DEDICATORIA.

At verò bona illa animi, veluti diuina, de crescentibus corporis bonis in senectute crescunt, auctiora, perfectioraque redduntur. Quæ cum plurima & maxima in te adhuc iuvene splendidissime elucescant; quem non in tui admirationem alliciant, ad te amandum laudandumque non flectant? Ecquis enim bonus in iuvene libero tam diuite non admireretur tantam inesse erga Deum religionem? in pauperes pietatem? in subditos æquitatē? in omnes benignitatem? mirum sanè dictū est, ac vix credibile, quod tamen verissimum est, tantam esse morum tuorum suauitatem, vitæ integritatem, scelerum puritatem, orationis modestiam, conuersationis affabilitatem, in hostes fortitudinem, deque omnibus benemerendi tam ardens esse studium tuum. Nam de tua in fortissimū Heroem, Ferdinandum Austriæ Archiducem, Serenissimum Principem tuum, fide, constantia, sedulitate, obferuantia, atque vel cum periculo mortis animi propensione maxima, nihil opus est, quicquam dicere, cum ea ipsa per se iam sint tam sapienti Archiduci, toti que Aulæ maximè perspecta. Ad quæ omnia non modò tua voluntate penitus libera, & considerata electione inclinatus es; sed etiam à Natura ipsa, à Maioribus tuis destinatus censeris debes. Propterea quòd permagni refert, quo loco natus, à quibus Maioribus sis oriundus: quorum egregia vestigia sequi, resque in pace ac bello domi & foris præclare gestas imitari, imitando eorum laudem & gloriā assequi, te omnino decet, atque oportet.

Cum igitur Maiores tui propria virtute in Regno Boemiæ summos dignitatis gradus promeruerint, atque suorum Principum & Regum gratiam acquisierint, acquisitā perpetuò conseruauerint; quid te facere oporteat, iā vides ingenij tui acumine, iudicij grauitate, ac prudentia tua pene singulari, quæ tamen nō nisi in iuvene, qualis ipse es, sed in senē solum ob longam re-

EPISTOLA DEDICATORIA.

rum humanarum experientiam reperiri solet, verum tu diligē-
ti rerum quotidianarum ac euentuum omnium obseruatione
id in iuuentute consequeris, quod plerique alij non nisi in sene-
ctute adipiscuntur. Quo factum est, vt prudentiam ita à te acqui-
sitam cum iustitia, iustitiam cum temperantia, temperantiam
cum fortitudine, demumque fortitudinē cum prudentia opti-
mè coniunxeris. Perge igitur, quo cœpisti pede, & maiorū tuo-
rum dignitatē, laudem, ac gloriā rectè sentiendo, fortiter agen-
do, & fideliter Serenissimæ Austriæ familiæ inseruiendo non
imminuere, sed amplificare, non obscurare sed magis celebrare
ac illustrare stude, vt ab ipsis quoq; principibus, nedum à popu-
lo, semper sis amplificatus & ornatus, tanquam rerum præclaris-
simè gestarum, & gloriæ magnæ Maiorum tuorum amplifica-
tor. Vale, & hasce meas elucubrationes, quę in tuo nomine Illu-
stri apparent, benignè accipe, meq; perpetuò ama. Marani, Cal.
Iulij, Anno M. D. LXXXIII.

BALNEORVM

BVRMIENSIVM DESCRIPTIO,

NATVRA ET VIRTVS.

DE admirandis Balneis Burmiensibus dicturus, quæ
dignissima sunt, vt in sermonem Doctorum homi-
num veniant; licet hætenus (quod sciã) nemo quic-
quam de ipsis in lucem ediderit; operæpretium me
facturum putavi, si antea quædam generatim dicam de loco atque
populis, vbi & apud quos prædicta Balnea scaturiunt: postea vero de
ipsis Balneis speciatim agam. Per magni enim sanè refert, peregrinos,
præsertim longinquos, eo valetudinis ergò venturos, plenam habere

periem,
ndi con-
lomo pe-
o victus
i se com-
ma Bur-
miracu-

*Addua nia fluss in dno
Lombardei po am dnoq; Braulio
niedspringt.*

*Lacus Larius (Como Inn.)
in Maßlinie d'ysse.*

*Morbonium Morbegno nien
Badt in Veltelin in dno
Vafreniz*

errima, Volturrena.
is subdi-
sinuosa
nem ex-
saxosas
tq; inter
ulis ferè
quod di-
sorium;

EPISTOLA DEDICATORIA.

rum humanarum experientiam reperiri solet, verum tu diligē-
ti rerum quotidianarum ac euentuum omnium obseruatione
id in iuuentute consequeris, quod plerique alij non nisi in sene-
ctute adipiscuntur. Quo factum est, vt prudentiam ita à te acqui-
sitam cum iustitia, iustitiam cum temperantia, temperantiam
cum fortitudine, demumque fortitudinē cum prudentia opti-
mè coniunxeris. Perge igitur, quo cœpisti pede, & maiorū tuo-
rum dignitatē, laudem, ac gloriā rectè sentiendo, fortiter agen-
do, & fideliter Serenissimæ Austriæ familiæ inseruiendo non
imminuere, sed amplificare, non obscurare sed magis celebrare
ac illustrare stude, vt ab ipsis quoque principibus, nedum à popu-
lo, semper sis amplificatus & ornatus, tanquam rerum præclarif-
simè gestarum, & gloriæ magnæ Maiorum tuorum amplifica-
tor. Vale, & hæc meas elucubrationes, quæ in tuo nomine Illu-
stri appar-
Iulij, Anr

BALNEORVM

BVRMIENSIVM DESCRIPTIO,

NATVRA ET VIRTVS.

*D*E admirandis Balneis Burmiensibus dicturus, quæ
dignissima sunt, vt in sermonem Doctorum homi-
num veniant; licet hætenus (quod sciā) nemo quic-
quam de ipsis in lucem ediderit; operæpretium me
facturum putari, si antea quædam generatim dicam de loco atque
populis, ubi & apud quos prædicta Balnea scaturiunt: postea vero de
ipsis Balneis speciatim agam. Per magni enim sanè refert, peregrinos,
præsertim longinquos, eo valetudinis ergo venturos, plenam habere
prius cognitionem Tractus ipsorum Balneorum; & cæli temperiem,
& soli vbertatem, & in colarum mores, atque demum viuendi con-
suetudinem planè cognoscere, vt ipsi conueni, antequam domo pe-
dem efferant, verè sciant, quo potissimum anni tempore, quo victus
& vestitus apparatus, per quæ loca tuto & commendè itineri se com-
mittant; vt ad Balnea ipsa perueniāt. Itaque de regione, in qua Bur-
miensia Balnea summa Dei benignitate & admirabili quasi miracu-
lo perennè scatent, prius summatim verba faciam.

Volturrena, patria mea, vallis amantissima atque vberissima, Volturrena.
iam multis ab hinc annis Illustrissimis ac potentissimis Rhatibus subdi-
ta, à Lario lacu initium sumit inter meridiem & occasum, sinuosa
multis in locis via, ac tortuoso quodam anfractu, in longitudinem ex-
tenditur Burmium usque, iter est ferme duorum dierum ob saxosas
passim vias, spatium penè sexaginta mille passuum; desinitq; inter
Aquilonem ac solis ortum. in tali itinere cernere est singulis ferè
milliaribus vel duobus, vel saltem tertio quoque milliari, aliquod di-
uersorium;

Peregrini. *uerforium; ubi peregrini cuiusque generis, si nō lautē, tūto saltem & satis commodē, omni anni tempore queant diuersari. Habet hoc patria mea, magna dignum laude, ut nulli peregrino nulla omnino fiat iniuria; nulli quod suum est, aut dolo surripiatur, aut vi eripiat, fures, latrones, prædones, si qui sunt, qui vel nulli, vel paucissimi & maximē rari sunt, à Rhetorum Dominorum Magistratibus diligentissimē inquiruntur, deprehensi leuerissimē puniuntur.*

Triūpilini. *Vallis hæc celeberrima, quæ inter meridiem & occasum incipiendo, habet finitimos Triūpilinos, Larij lacus accolat, & comenses, desinit ascendendo ad radices altissimarum alpium, ultra quas est comitatus, quem nunc ita vocant, Tyrolensis, prouincia bene ampla, montuosa quidem, sed diues opum, atque militibus strenuis copiosa, subdita Serenissimō ac potentissimo Ferdinando Archiduci Austriae, principi meo gratiosissimo. A sinistro latere ascendendo, ultra præalta Alpium iuga inter occasum & aquilonem sunt Rhati volturrenæ Domini.*

Camuni. *Ab altero autem latere inter solis ortum ac meridiem, ultra alios item montes non ita altos sunt camuni vicini populi sub imperio veneto positi.*

Loca. *In Planicie huius vallis, atque etiam à lateribus conspiciuntur passim creberrimi pagi, multi vici, aliquot oppida multis Italiae ciuitatibus comparanda. Tractus certè est ferax rerum fere omnium ad vsus vitæ necessariorum.*

Vina. *Sed maximē aliorum quasi omnium Italiae locorum abundat vinorubro, ita salubri; ut ad multos inædruptum annos perduret; & incolarum pene nullus vel podagra, vel ischiade laboret, id quod multi potissimum vinorum bonitati acceptum referunt.*

Aquavallis. *Aquæ item plurimorum fontium (eorum præsertim, qui ab Aquilone Meridiem versus fluunt) multorum fluuiorum in Adduam flumen descendentium optimæ sunt.*

Addua

Addua verò flumen in monte adua, excelsio Rheticarum Alpium iugo, scaturiens non longè ab ipsis Balneis, de quibus dicam men- cido, flexuoso itinere labitur per totam Volturrenam in Larium lacum; ita tamen imperiosè, ut in ipso lacu suum seruet fluxum, proprium retineat colorem, quod non sine admiratione magna Plinius quoque secundus testatus est.

Sed maiori admiratione, vel potius commiseratione dignum videtur, quod ipsa Addua non statis quibusdam temporibus, sed incertis tantum annis plurimum damni toti valli afferat; dum vel nimis ac diuturnis pluuijs, vel repentino grandine & sæua tempestate, ex alto quasi niuis monticulos, terræ globos, necnon saxa deirudente, ita excrescit; ut quasi derepente extra suum tortuosum atq; saxosum alueum excurrēs, vicina præata deuastet, finitima arua depopuletur, & etiā aliquando propinqua ædificia funditus euertat. Sed hoc patriæ meæ cōmune est cum alijs quoque locis; per quæ loca tam rapida, tam saxosa labuntur flumina.

Ser denique totius vallis supra Morbonium, longè à quibusdam paludosis pratis, ita purus, tenuis, & salubris est; ut plerique incolæ diutissimè viuant, & multi ad centum usque, & ultra centum annos sanæ vitæ degant; si modo aliquam in victu adhibeant moderationem; atque Hyemis tempore contra Aquilonis ventii impetum caput bene præmuniant. Itaque omni fere anni tempore, sed maximè de mensibus Iunij, Iulij, & Augusti, à camunis populis vicinis per aliquot loca, à Lario lacu per viam Regiā, ab ipsis dominis Rhatibus per multa itinera, à Tyrolensi comitatu per altissimum, sed tunc temporis tutum, amenum, virentibus pascuis cōspicuum montem Braulium, atque etiā per aliud nō longinquum iter minus quidem montuosum, frail vulgus vocat, ad Balnea Burmiensia tutus, & commodus datur accessus.

B

De

De tractu, ubi ipsa Balnea perennè & admirabiliter scatent, hactenus generatim diximus. Nunc verò tandem de Burmio atque de ipsis quoque Balneis speciatim dicendum putamus.

Balnea.

Balnea, quorum potissimum causa hunc scribendi laborem suscepimus, meritò Burmiensia ab omnibus vocantur. Propter quòd in Burmiensi ditione sita sunt, ad montis Braulij penè radices, supra planitiem paulo plùs, quàm mille passus; distantq; ab oppido Burmio alterum tantum lapidem. Unde ad tam vicina Balnea citò & facillè & copiosè necessaria quæq; traduci possunt, Burmium enim, oppidum amplum, populosum & bene turratum, quod olim certè vera fuit respublica, & populus penitus liber, habet pretiosissima quæq; ex volturrena allata vina; abundat omni penè genere earum rerum; quæ vel ad sanorum voluptatem, vel ad egrorum in vicinis Balneis degentium salubritatem spectare possunt, & quoniam non omnis fert omnia tellus, inquit poëta, si quid inibi nò nascitur, eò providè ab incolis affertur.

Burmium.

Burmienses

Burmienses oppidani sunt hospitaes & urbani, cum inter se, tum erga peregrinos; qui plurimi ferè semper vel Balneorum vel negociorum causa eò confluunt.

Balnea.

Sunt commendati atque sub tutela Rhætorum Dominorum positi, & erga eos in fide constantissimi: qui tamen adhuc quibusdam mirificis priuilegiis gaudent. Balnea verò ipsa Burmiensia alterum ab oppido (vti dixi) lapidem distantia, extant in colle, saxoso quidem & prærupto, sed non ita tamen, quin eò & pedibus, & equo, & lectica, & curru satis tuto & commodè accedere cuiq; liceat, licet toto penè anno & quotidie ferè intueri frequentes equos vel vino onustos, montem Braulium ascendentes, vel sale aut frumento oneratos iuxta Balnea descendentes.

Fontes.

Habitatio-
nes.

Duo cernuntur vicini & copiosi fontes aquæ satis bene calentis; quorum vterque sua habet propria domicilia, hypocausa, cubi-
cula,

cula, culinas, atria, & alia loca vel stillicidium capientibus, vel in Balneorum aquam ingredientibus idonea, adeò vt in illo diuersorio, & in illis tam multis habitationibus, præter hospitem cum sua familia, plures, quam centum aduenæ, commodè diuersari possint.

Tempore Estatis nihil ibi ferè disideratur: mira est cæli temperies & salubritas: & optima quæq; vel eò ex ipsa valle portantur, vel in vicinis collibus atque montibus habentur.

Æstate igitur potissimum ad Burmiensia Balnea accedendum est. Licet enim Hyeme duo illi copiosi fontes, & plura stillicidia sint calidiora & potentiora (contra sententiã Falopij, qui cap. 4. falso sanè putat, aquas thermales semp æquè calidas esse) aer tamen ambiens illius loci est valde frigidus. Sed hoc anno Burmiensium prouido consilio superioris fontis habitationes ita sunt accommodatæ & auctæ; vt vel de Hyeme commodè ibi degi possit.

Balneorum
tempus.

Tempore veris autem Balneorum fontes minus interdum calidi ac potentes existunt, ob niues paulatim liquecentes, & per absconditas montis rimas aquæ cuniculos penetrantes.

Qua quidem in re Petrus Paulus Parauicinus medicus videtur deceptus; dum ad Ioannem Ambrosium Caenenagum, Mediolanensem medicum, de Balneis Burmiensibus scribendo, tantopere laudat eorum usum de mense Maij, & improbat usum de mensibus Iulij & Augusti, nam huius viri sententiã non est consona rationibus & experientiæ eorum, qui Balnea ipsa frequentant, sed vir, alioqui doctissimus, nunquam fortasse illa Balnea vidit; quorum ego naturam sum sæpe oculis contemplatus, & in multis agris meis feliciter expertus.

Parauicini
error.

Balnea ipsa calefaciunt, exiccant, extenuant, soluunt, aperiunt, incidunt, flatus discutiunt, durities molliunt, laxa astringunt, digerunt, consumunt, attrahunt, debilia corroborant, obseruatis ob-

seruandis ante ingressum ad Balnea, & in ipsis Balneis: prosunt omnibus morbis à causa frigida vel humida genitis.

Morbi curati.

Speciatim curant capitis dolores à causa frigida, somnos profundos, lethargum, incubum, aquam intra cranium, epilepsiam, debilem apoplexiam, paralysem, ex repletionem conuulsionem, tremorem neruorum, membrorum stuporem, resolutionem, contractionem, articulos laxatos ob nimiam humiditatem vicinorum ligamentorum atque tendonum, articulos tensos ob nimium frigus, artuum dolores ob luxationem non bene curatam, oculorum fistulas, surditatem, aurium sonitum atque tinnitum, odoratum lesum, dentium dolorem, lingue immobilitatem, anhelitus à frigore difficultatem, tussim humidam, ventriculum frigidum & humidum, vel saltem humidum, nauseam, appetitum prostratum, malum corporis habitum, sputum superuacuum, hydropem, iecoris imbecillitatem à frigore aut humiditate, colicos dolores ex flatu, vel ex pituita, renes frigidos, à frigiditate obstructos, insensibile urinæ exitum, seminis profluuium, nimios menses vel retentos, uteri strangulatum, duritiem, ulcera, flatum, humiditatem, virgam erigi nequeuntem, arthritidem non inueteratam, scabiem, spinæ dorsæ peruersionem, torsionemq; non inueteratam, siue sit gibbus, siue cavitatis, siue obliquitas: hi enim sunt affectus spinæ peruersæ ex Galeno, 2. Aph. 10. §1. Predicta denique Balnea curant tumores scroti, cutis pediculos, & quartanam febrem. Sed quoniam nihil prodest, quod non ledere possit idem, inquit ille, diligenter animaduertendum est, quibus temperamentis quibusq; morbis Burmiensia Balnea noceant.

Spinæ dorsæ affectus.

Noxa Balneorum.

Sunt noxia iecori valde calido, renibus summè calidis, temperationi totius corporis calida & sicca, aut saltem valde calida solum, aut valde sicca tantum, morbo omni à causa calida & sicca, vel etiam à causa frigida & humida, si adsit magna febris; morbo
demum

demum Gallico: cui morbo à proprietate quadam pleraque Balnea sunt contraria.

Quod si detur aliquod corpus, quod habeat partes diuersi temperamenti; quæ quidem Corpora sunt morbis obnoxia, ait Galenus lib. 3. cap. 16. de Alimentorum Facultatibus; tum partes illæ nimis calide præmuniendæ sunt ceratis, aut unguentis frigidis, tenacibus; quo minus Balneorum vis calida eo perueniat, & membris calidis noceat. Reliquum verò corpus frigidum, vel humidum iunetur Balneo calido, vel potu, vel in seffu, vel stillicidio, vel omnibus tribus prædictis modis, vel duobus.

Corpus diuersi temperamenti.

Non enim omnes morbi simul requirunt in seffum, potum, atque stillicidium, ventriculus frigidus, vel humidus, vel aliter malè affectus, requirit solum aquæ potum, vel supra seffillicidium, vel utrunque, non autem in seffum, si reliquum corporis bene habeat. Nam bene valentibus non opus est medico neque Balneo. Item si renes tantum malè habeant, solus aquæ potus sufficit, quemadmodum etiam si Caput solum, destillatione, aut alio morbo laboret, præter stillicidium, nihil opus erit, sed si totus corporis habitus atque etiam multæ corporis internæ partes egent Balneo; tum opus est potu & in seffu.

Cautiones. Vētricus.

Renes.

Caput.

Caveant etiam agri, ne impuro corpore, & sine medici consilio, adeant Balnea: ne quid in ipsis Balneis peccent. Multum enim interest, quando, quo modo, & quandiu quis vel stillicidio, vel in seffu, vel potu utatur, temporibus medicina valet, inquit ille.

Cautiones.

Ideo capite, destillatione laborante, aut aliter malè affecto à causa frigida & humida, æger consilio periti medici, præpurcato corpore, post aluum solutam, & ad modum leuem deambulationem, in sutura coronali ieiunus capiat stillicidium ritè paratum per horam, quindecim dies continuos, si fuerit senex; cuius cranium per ætatem est densius, crassius, & durius; si fuerit iuuenis,

Stillicidiū.

Inseffus.

duodecim dies; si puer, decem dies, & quotidie per mediam saltem horam. Qui egent inseffu, ieiuni, alio soluta, paulatim ingrediatur aquae solium; immorentur duas horas, vel unam saltem, per mensem integrum, vel paulo plus, vel paulo minus: postea intrent lectum, & sudent saltem per horam, mox lati comedant. Robusti bis quotidie uti possunt inseffu.

Aque potus

Quibus potus aquae opus est, illi ieiuni hauriant ex ipso fonte unam, vel duas aquae Balnei libras, habitatione virium, etatis, & consuetudinis, atque etiam tolerantia.

Qui vero indigent ob varios affectus, & inseffu & potu & stillicidio, manè capiant stillicidium: vesperi utantur inseffu, & simul aquam Balnei, quantum decet, bibant, sed vesperi ante cenam nemo intret Balneum, nisi prius prima concoctione absoluta, quae fit in ventriculo.

Prandium

parcius coena.

Erit igitur consultius, parcius prandere, quam cenare: cum multo maius spatium sit inter cenam & prandium sequentis diei, quam inter prandium & cenam eiusdem diei: praeter nocturnum somnum, & aeris nocturni ambientis frigiditatem, & corporis quietem; quae tria quoque faciunt ad celerem & bonam ciborum concoctionem.

Vitanda.

In summa omnes agri, quandiu utuntur Balneis, & postquam recesserint à Balneis, per aliquod tempus, omnino abstineant à ~~venere~~, à frigore, à satietate, ab inedia, à crapula, à violento motu, ab animi perturbationibus, à prauis cibis: sed ex medici praescripto, idoneo utantur victu.

Lut locus
& vis.

Praeter plura illa admirabilia stillicidia, in una habitatione cadentia, praeter illa duo lauacra vicina, humano generi tam salutaria; prope & supra ipsa stillicidia extat locus concameratus, refertus terra lutoſa atque canosa, cum aqua sulphurea mixta, ubi & cuius luti usu curantur morbi illi ferè insanabiles; qui neque stillicidio,

stillicidio, neque inseffu, neque ipsius aquae potu curari potuerunt, Equorum lauacrum. in loco humiliori & vicino conspicitur Balneum multis equorum morbis curandis valde idoneum, supra quod Balneum Balneorum Fontes Balneorum. superior fons copiosus aquae calentis habet suum lauacrum quadrangulum, circumclusum, obtectum, ad insidendum & laudandum, cum habitationibus contiguis & commodis. Fons autem inferior adhuc aqua calente copiosior, praeter suum Lauacrum amplum undique muro & tecto supernè benemunitum, habet contigua plura stillicidia, conspicua illa quidem & bene commoda. Vbi quoque sunt suae habitationes commoda & multae.

Tam commoda Balnea, ita aedificijs ornata, tam multis morbis utilia, ego certè nusquam alibi vidi, neque in Germania, neque in Italia, quae tamen hoc etiam anno à Burmiensibus redduntur commodiora & ornatiora. Nihil dixi de vicino templo, in quo res sacrae & peragi & audiri possunt.

Sed quoniam dixi Balnea esse calida, cum sint quoque ad bibendum non iniucunda; perpendendum est, an in suo ortu ita sint Balnea calida & potabilia. calida; an in cuniculis incalescant, ubi libet paululum philosophari & commorari.

Perpicuum est & nemini dubium ex libro secundo Aristotelis de Generatione ac interitu, elementa mutuo inter se generari; atque aërem ob frigiditatem vel supra terram vel sub terra cogi & condensari in aquam, unde perennis ortus fontium & fluviorum Aque generatio. in praecipuis praesertim montibus, teste eodem Aristotele libro primo Meteorologicorum.

Aqua vero ita continenter genita ab aëre ob loci frigiditatem coacta & condensata, uti ignis elemento contraria, frigida & humida est; quod ait idem auctor eodem secundo libro de generatione: ubi rationibus verissimis concludit, aquam longè magis esse frigi-

frigidam, quàm humidam; sicuti ignis est magis calidus, quàm siccus; & aer plus humidus, quàm calidus; ac terra plus siccæ, quàm frigida. Itaque frigitas propria est unius elementi aquæ: & aqua ob frigiditatem in locis frigidis ex aëre genita initio semper est summo pere frigida.

Falopij error.

Notandum.

Cuniculi.

Iulius Alexandrinus.

Aristoteles.

Quare concludendum est, aquas omnium Balneorum, vel calidorum, in ortu suo esse frigidas. Quæ tamen in re parum sibi constare videtur Falopius; dum hoc ipsum, quod verum est, cap. 4. bis affirmat; & cap. 7. ait, Balnea actu frigida scatentia, in ortu suo esse calidissima, id quod est omnino falsum. Quod cum ita sit, Balnea quoque Burmiensia, licet valde calida scatant; initio sui tamen ortus, ubi perpetuo generantur, frigida sunt, nam, si tanta caliditas esset ipsorum Balneorum naturalis, calida ubique semper essent id quod facile colligi potest ex lib. 1. cap. 3. Simpl. Galen. sed contrarium observatur in ipsis Balneis, quæ per canales supra terram versus Adduam fluendo, paulatim amittunt acquisitum calorem, demumque ad suam ingentiam frigiditatem redeunt. Ubi igitur incalescunt, dicit aliquis? In cuniculis, per quos sub terra labuntur Balnea, incalescere, omnino censendum est. Verum enim verò à quo colore sub terra Balnea calefiant, & quo modo calor ille subterraneus gignatur, quo pabulo foveatur, & perennè conservetur, diuersi scriptores tum veteres, tum recentiores diuersam habent sententiam.

Res est omnium rerum obscurissima: adeo ut Iulius Alexandrinus Tridentinus, Cæsarum medicus, medicorum sui temporis facile princeps, in opere suo de tuenda valetudine hoc ipsum se nescire fateatur, sed ea est tanti viri modestia, ut ea, quæ probe tenet, si sint contraria, non ostendet.

Aristoteles tamen (mea quidem sententia) luce clarius libro secundo, cap. tertio, quarto, & octavo Meteorologicorum affirmat

mat, aquas calefieri à calore ignis nostri subterranei: qui, cum sit Ignis noster summus quidam feruor ignis elementarij purissimi teste Aphrodisæo libro secundo, cap. 17. Natural. Question. quasi diuinitus etiam in subterraneis locis reperitur, fouetur, atque in metallis & saxis attritis, tanquam innatus, exilit. Reperiri in multis Italiae locis, atque etiam extra Italiam, multos ignes perpetuos sub terra, à quibus non sine agricolarum formidatione, statis quibusdam temporibus supra terram fumi, flammæq. erumpunt, adeo in promptu est, ut probatione non egeat stultum est enim dimittere sensum, & rationem querere, inquit philosophus physicorum libris.

Sed quo modo ignis subterraneus gignatur, subinde videamus.

Aristoteles, vir diuinus, nullius scientiæ ignarus, sed rerum omnium naturalium, vel abstrusarum, maxime peritus (vanis aliorum opinionibus omisso) libro secundo Meteorologicorum, cap. de Terræ motu asseuerat, ignem in cauernis subterraneis gigni ab exhalatione calida & sicca ibi conclusa. Quæ exitum querens, & non inueniens, atteritur, attrita rarefit, rarefacta inflammatur. Quod si vicinum sit vel bitumen, vel sulphur, aptum natum, ut facillimè accendatur, simul ipsum quoque accenditur; accensum perennè in sua naturali sede ignem fouet & conseruat. Ut enim nihil est in tota rerum natura, quod tam citò ignem concipiat, tam facile exardescat; ita nulla alia res est, quæ tam diu ignem conceptum foueat & conseruet, atque bitumen & sulphur. Quæ duo, veluti pabulum ignis subterranei accensi maximè proprium, teste Aristotele, Sect. xxiiij. probl. ultimo, perennè ignem & ignis flammam conseruant; quia perpetuo regenerantur. Norunt enim optimè fodinarum quique periti, metalla, & magis succos subterraneos perpetuo regenerari, non deficientibus causis efficiente ac materiali, Strabo testatur, in Insula (elba nunc vocata) assidue fer-

Ignis subterranei ortus.

Bitumen Sulphur.

Ignis pabulum.

Metalla.

Ignis nutri-
tio duplex.

rum effodi & regenerari, cum magno Hetruria, magni Ducis emolumento. Sulphur igitur potissimum perpetuo alit ignem subterraneum, quia assidue regeneratur: sed ita alit, ut sequatur ignem & flammam, sicuti oleum lucernæ flammam sequitur; non autem uti noster ignis familiaris; qui ligna tanquam suum pabulum, sequitur. Duplex hic modus nutriendi ignis dignus est, qui obseruetur ad tollendas multas difficultates.

Sulphur p-
petuo rege-
neratur.

Sunt igitur multa balnea perennè calida; quia perennem habent ignem accensum & calefacientem: Ignis ille subterraneus ardens perpetuus est; quia pro alimento Sulphur habet perpetuo regeneratum. Quo vero modo denuo & assidue generetur, non est presentis instituti.

Balnea Bur-
miensia sul-
phurea.

Ex prædictis facile colligi & verè potest inferri, Balnea omnia vel actu vel saltem potestate calida, aliqua ex parte Sulphurea esse, ergo & admiranda nostra Balnea Burmiensia, actu ac potestate valde calida, sunt omnino Sulphurea, id quod ego sæpius sum expertus artificiosa distillatione, diligentiq. inspectione eorum canalium, per quos aqua Balneorum labitur in Adduam, vicinum flumen, in quibus canalibus certa Sulphuris indicia conspiciuntur, huc accedit multorum morborum ibi curatorum observatio mea.

Controuer-
sia.

Sed quoniam Petrus de Tusignano, eo tempore medicus celeberrimus, ducentis ab hinc & quadraginta sex annis scripsit (prout ex eius literis manuscriptis perspexi) Balnea Burmiensia longè plus nitri, quàm Sulphuris habere; Petrus verò Paulus Paravicinus medicus, ad cauenagum Mediolanensem (quod pariter eius literæ manuscriptæ mihi notum fecerunt) censet, Burmiensium Balneorum naturam esse maximè Sulphuream; dicendum mihi nunc videtur, uter ipsorum verum dicat. Cum nitrum ex vera Galeni sententia sit medium inter aphronitrum & salem, & necessario habeat aliquem saporem salsum; sequeretur, quòd si Balnea Burmiensia

Nitri natu-
ra.

miensia essent plurimum nitrosa, uti ait Petrus de Tusignano, ipsorum sapor esset saltem subsalsus. Sed bibentibus ex ipsis Balneorum fontibus aqua videtur suavis, nullo sapore salso prædita. Falsa est igitur opinio Petri de Tusignano: vera est sententia Paravicini, quòd ipsa Balnea longè plus sint Sulphurea, quàm nitrosa. Fallitur tamen & Paravicinus in eo, quòd ova aqua imposita præ nimio feruore coquantur, & pulli gallinacei fiant deplumes, si in profundioribus cauernis parum manserint. Ego enim ipse cauernas eas aliquatenus penetraui; Nihil tale animaduerti, aut coniectura assequi potui. Quamquam enim Sulphur quarto gradu calefacit; vix tamen ipsa Balnea tertium caliditatis gradum in exitu retinent.

Balneorum
natura.

Sulphur.

Calida quidem actu & potentia erumpunt; sed non ita calida atque Sulphur est, quia non ebulliunt in Sulphure; sed incallescunt in itinere, & acquirunt caliditatem ex illis saxis, per quæ saxa labuntur: sub quibus quidem saxis ardet ignis in vicino Sulphure accensus.

Caliditatis
gradus.

Balnea quo
modo inca-
lescant.

Sunt etiam ipsorum Balneorum aquæ potabiles: quoniam non transeunt in cuniculis per ipsum Sulphur ignitum & ardens; ita ut nihil de Sulphuris substantia secum ducant. Potestate igitur non actu, Sulphuris ac nitri naturam & virtutes referunt, ob perfectam quandam aquæ mixturem cum Sulphuris vi de quorum Balneorum virtutibus diuinis potius, quàm humanis, iam tandem agendum est.

Balneorum
aquæ pota-
bilis.

Ægri plurimi, diuersis temporibus humana opera pertissimorum medicorum nihil adiuti, prædictis Balneis opportunè usi, quasi diuinitus curati sunt.

Balneorum
vis & laudes

Ex quibus, sed propè, in ipsa aquæ scaturigine ac descensu prominet verus capillus veneris, verum adiantum, ex rimis præruptorum saxorum exortus, & perpetuo virens, aqua undique per-

Capillus ve-
neris.

14
fusus, nunquam madescens: res visu mirabilis, incognita Galeno, Theophrasto vero atque Plinio cognita. Quae quidem herba tam multis morbis salutaris alibi nusquam in tota Volturrena (quod sciam) nascitur; neque multum alibi extra Volturrenam copiosa est. Ea fuit multis ab hinc seculis, vel potius à Diluvio, erga patriam meam summa Dei benignitas: cui uni assidue immortales sunt à nobis agenda gratiae.

CONSI-

15
CONSILIVM DE
OVORVM AVIVM NATVRA,
VIRTUTE AC VSV.

QUONIAM in multis provinciis & nationibus, non modo apud vulgus ac idiotas, sed etiam apud nonnullos doctores medicos, alioqui viros eruditos & celebres, quaedam omnino falsa opinio de ovorum avium natura & usu inualuit & percrebuit: quod nempe ova calefaciant, & nullo modo agris, vel pleuriticis, vel aliter febrientibus sint exhibenda; sicuti ego diligenter animadverti, & legi etiam apud veteres, qui de ovis variè sentiunt: ideo nos in presenti nostro Consilio ad communem omnium cum sanorum tum agrotantium utilitatem, de vera ovorum natura, de certa ipsorum facultate, delectu, deq; recto usu sumus dicturi, ut per nos tandem tam absurda & inueterata de ovis opinio antiquetur, ac ipsa veritas elucescat. Insuper multa quaedam alia & scitu & notatu digna interferemus.

Ova sanè non sunt partes avium, à quibus eduntur, sed certè Ova earum conceptus siue fetus, inquit Galenus ex professo, lib. 11. de Simplicium Medicamentorum facultatibus, quae à summo rerum omnium opifice humano generi sunt tradita; ut per ea avium successio & perpetuitas conservaretur: deinde, ut ipsa ova magno essent usui tum sanis tum agris, siue pro nutrimento exhibeantur, siue pro medicamento intro offerantur, & foras adhibeantur, ut autem per ova avium genera perpetuentur; necesse est, ut accedat maris cum femina coniunctio per coitum, quae namque ova ante coitum eduntur, infecunda sunt (ut hic nihil dicam de gallorum Ova gallorum, rum.

Notandum ouis, quæ aliquando ab eis, sed raro admodum, eduntur per exigua & nullius usus) Ita natura comparatum est, ut non modo in omnibus animantibus, sed etiam in multis alijs rebus sensus expertibus ad propagationem maris cum femina coniunctio requiratur, id quod adolescens in creta insula de palma arbore diligenter obseruauit. Post coitum concepta ouo & edito, ut ex eo pullus enascatur tempore suo, gallina solius incubitus necessario requiritur. Idq; dierum viginti spatium vel circiter. In genere vero aliarum auium partim mas partim femina vicissim incubat. Verum illud est, quod alicubi, nempe in Aegypto, in insula Melitensi & alibi, sine incubitu, calore quodam arte parato, ex ouis pulli gallinacei enascuntur; sicuti Aristoteles testatur, & nos audiuius à strenuis equitibus sancti Ioannis seu Melitensibus. Hoc loco multa alia silentio prætereo ad ouorum integram historiam spectantia, sed ad propositum nostrum nihil aut certe parum facientia.

Illud autem silentio minime prætereundum videtur, quod ex albumine enascatur pullus ac luteo nutriatur, sicuti falso sanè censet Aristoteles lib. 6. de Historia Animalium, & lib. 3. de generat. Animalium, nam teste Hippocrate, libro de natura pueri, atque teste ipso sensu & experientia, ex oui luteo pullus, ex albumine nutrimentum est. Fallitur etiam tantus philosophus, dum ait, vitellum & albumen contrariam habere virtutem ac naturam. Cum Galenus lib. 11. Simplicium verius dicat, vitellum & albumen esse ad similes naturæ; & Paulus Aegineta affirmet lib. 7. oui vitellum esse cum albumine pari virtute præditum. Profecto in iis rebus, quæ ad aliquam particularem historiam, siue alicuius rei naturam ac virtutem pertinent, multo maior fides Galeno & alijs grauissimis medicis, quam vni Aristoteli, est adhibenda; licet Auerroes in Proëmio Physicorum putet, Aristotelem nunquam & nusquam lapsum esse: id quod solius Dei proprium est.

Verum-

Verum enim vero Aristoteles verè Censet lib. 3. de generat. Animalium, ouum simpliciter esse calidum totum ac humidum, licet Galen. libro 11. simplicium aperte fateatur, oua integrare respectiue refrigerare & siccare, & lib. de remedijs paratu facilibus, cap. 1. & lib. 2. cap. 1. de Compos. Medicamentorum Sec. locos, & com. 4. cap. 113. acutorum dicat, oua frigefacere. Nam philosophi de rebus simpliciter & absolute loquuntur: medici verò respectu corporis humani de ouis ac de alia qualibet re tractant; sicuti videre est apud Galenum, libro tertio, cap. 6. & lib. 1. cap. 41. & lib. 3. cap. 4. Simplicium. vel aliter conciliemus contradictionem hanc, quod oua recens edita sint actu calida & humida potestate verò frigida & sicca.

Sed de ouorum natura falsa narrat Alexander Aphrodisæus, lib. ij. problem lxxxiij. qui putat, vitellum esse siccum & calidum, albumen autem frigidum & humidum. Aphrodisæi error.

Auicenna quoq; medicus insignis, Galeni interpres, sicuti se se iactat, à Galeno & à veritate dissentit, dum lib. 2. inquit, vitellum esse calidum, & albumen frigidum, utrunque humidum. Cum lib. 3. sen. 1. tract. 2. cap. 24. decura doloris capitis ex vino aliter sentiat, nempe, quod vitellus oui refrigeret & humectet. Galenus etiam contraria dicere videtur. Cum lib. 1. ad Glauconem enumeret vitellum oui inter cibos frigidos ac humidos, idoneos laboranti febre tertiana, & lib. 11. simplicium dicat, ouum totum desiccare sine morfu, sed facile hæc Galeni de ouis tollitur contradictio. Nam lib. 1. ad Glauconem agit de ouis, tanquam de nutrimento intrinsecus exhibito: lib. verò 11. Simplicium tractat de ouis, veluti de medicamento extrinsecus adhibito. Ideo non est mirum, si oua variè visitata, variam habeant & sortiantur virtutem.

Quandoquidem res nulla foris intusq; parem agendi facultatem habet, inquit Galen. lib. 3. de temperamentis. Quæ tamen sententia

Controuer-
sia.
Ouorum
facultas.
Philosophi.
Medici.
Cōciliatio.

Auicennæ
error.
Cōtradictio
Galen.

Solutio.

Notandū.

Oua refri-
gerant.

Discrimen
inter vitellū
& albumen
oui.

Galenī con-
tradictio.
Solutio.

Calor inna-
tus.

sententia ut vera credatur, duriuscula videtur. Nam res eadem, siue foris siue intus eius sit usus, modo eodem parata & usitata, eandem omnino facultatem naturalem seruare debere, nemini dubium esse debet, id quod ipsemet Galenus, lib. 4. cap. 18. Simplic. de amaris saporibus locutus, aperte affirmat, necnon lib. 11. Simplic. de Castorio. Sed ut verè dicam, quod sentio, eadem res potest habere eandem facultatem intus ac foris, sed non parem, ut ait Galenus. Verum de hoc aliàs. Ad oua redeo nostri instituti, oua tota cruda foras adhibita refrigerant, exiccant sine morfu, ait Galen. lib. 11. Simplicium, oua recentia sordibilia intro sumpta refrigerant, humectant, inquit Galen. lib. 1. cap. 9. ad Glauconem, & lib. 12. cap. 6. methodi, ex quibus tamen locis etiam colligitur leue quoddam discrimen inter vitellum & Albumen; quod certè hoc illo ægrius coquatur à calore nostro naturali, quod est certum indicium, vitellum esse simpliciter minùs frigidum albumine, contra Aristotelem. Ex prædictis Galeni locis manifesta de ouis apparet contradictio, quod desiccant, quod humectent. Ego huius apertæ contradictionis nullam sanè aliam in præsentī possum inuenire solutionem, præter hauc ipsam. Oua cruda vel per coctionem spissata, extrinsecus usitata, desiccant sine morfu, respectu Corporis humani. Oua autem sordibilia, vel tremula, vel liquore conuenienti bene dissoluta, intro sumpta, dum concoquuntur, exiccant, sicuti foras adhibita: dum verò nutriunt & augent substantiam natiui caloris, humectant. Etenim substantia caloris ingeniti est aërea, aquea, sanguinea, ait Galen. 1. Aph. 14. & lib. 5. cap. 9. Simplicium, quæ tria luce clariùs sunt humida. Atque quidquid nutrit, ingeniti caloris substantiam auget, inquit idem Galenus, lib. 3. de Temperamentis, & lib. 4. cap. 1. Simplic. Ergo si oua nutriendo augent substantiam natiui Caloris, necessariò etiam humectant. Ut ita fortasse contradictio hæc solui possit; oua, uti medicamentum, exiccant; uti nutrimentum, humectant.

Sed

Sed quoniam Galenus & lib. 1. ad Glauconem & lib. 12. methodi, & lib. 2. de compositione medicamentorum, & com. 4. cap. 113. acutorum, & alibi, Exhibet agris vel febrientibus oua pro cibo boni succi non calefacientia; videamus, quanam sit generatim ouorum bonitas; an verò detur aliquod ouorum discrimen, sumptum ab auium & nutrimenti varietate.

Galenus, alioqui medicus tam in aliis rebus copiosus, de ouis, Galeni er-
ro. qua ab animalibus sumuntur, & in usum nutrimenti veniunt, lib. 3. de Alimentor. Facultatibus per breui capite egit; oua Gallinarum tantum atque Phasianorum commendauit; anserum atque struthiocamelorum damnauit; aliarum oua auium silentio præterit. Perinde quasi illa nulli nobis essent usui.

Ego verò contra tanti viri sententiam ita argumentor. Quorum auium caro ita nobis salubris est, atque Gallinarum & Phasianorum caro, earum oua sunt æquè bona, atque Gallinarum & Phasianorum: sed Pauonum, Perdicum, Columbarum, & aliarum plurimarum auium caro omnino ita salubris est, atque Gallinarum & phasianorum: Ergo earum auium oua sunt æquè bona, atque gallinarum & phasianorum.

Ergo mancus in ouis tractandis Galenus censendus est. Etenim oua omnino auium, unde enascuntur, naturam sapere debent, cum sint earum conceptus atque fœtus, sunt igitur multarum etiam aliarum auium, præterquam quod gallinarum & phasianorum, oua boni simpliciter succi, magno nobis usui, sed Pergami, ubi Galenus natus est, & Roma, ubi diu medicinam fecit, Galeni tempore apud illos potentissimos Imperatores maxima capia erat fortasse phasianorum; plurimus ouorum ipsorum prouentus. Ideo ea tantum oua celebrauit.

Quoniam etiam gallinæ ubique gentium sunt plurimæ, inter alias aues maximè cicures, maximopere fecunda, (cum perpetuo;

D

toto

Defensio
Galeni.

toto ferè anni tempore, singulis diebus, si modo in loco mediocriter calido educentur, & largiter nutriantur, oua singula, & quedam aliquando alicubi bina pariant, & saepe vno in ouo duos vitellos) meritò gallinarum oua potissimum nominauit. Quippe quæ quotidiano nobis sint vsui pro cibo, & pro gallinarum perpetuitate multiplicationeque, maximè necessaria: vt quedam gallina ante incubitum sexaginta pariat oua.

Sunt igitur oua inter se varia, facultate, quod attinet ad bonitatem, prædita, pro auium, à quibus eduntur, varietate: sed gallinarum nobis maximè familiaria, non negligenda tamen etiam aliarum auium oua, quarum caro boni succi est, & eandem cum ouis gallinarum naturam habent, quod ait idem Galen. lib. 11. Simplicium veritate coactus. Restat modo, vt videamus, num ratione varij alimenti oua sint vel prauitate, vel bonitate aliqua aduentitia prædita.

Galenus lib. 11. Simplicium de vipera, se scire testatur, cum cibus animalium mutari carnes. Ergo alicuius auis ob cibum carne mutata, mutabitur & eiusdem auis ouorum natura & qualitas, si verum illud est, quod ante à asseruimus, oua nempe sapere naturam earum auium, vnde nascuntur. Cum autem gallina tempore AEstatis, sub Cunicula præsertim, vascantur lacertis, araneis & scorpionibus sæpenumero veneantis; sequeretur, quod ipsarum caro esset male sana, & per certam cōsequentiam ipsarum etiam oua. Attamen experientia ipsa cuique constat, gallinarum oua tunc temporis edita sine nulla omnino noxa à nobis sumi; & eadē, quā alia alio tempore edita, diutius incorrupta inculpatæque seruari. Deinde non sequitur hoc, caro alicuius à cibo est mutata; ergo eiusdem auis oua ob eandem causam sunt à priori sua natura mutata. Oua enim sunt aliquid aliud adhuc multo magis elaboratum, quā caro earum auium, à quibus nascuntur.

Quod

Quod si tempore Canicula multi abstinent ab esitatione gallinarum; ea causa est, quod tunc temporis ipsarum caro calidior & siccior esse videtur ob aeris constitutionem calidissimam & maximè siccā; vel quod ad incubitum sunt propensæ; vel quod ob plurima oua edita ipsarum caro sit macra & concoctu difficilior; non autem ob cibum assumptum, quem ob suam ingentem ac ingentiam caliditatem perfectè concoquunt, & penitus in sui substantiam transmutant, est enim gallinarum natura valde calida. Sicuti etiam sturni suo ingenti calore nativo cicutam frigidissimam ac venenosam prorsus concoquunt, & suam in substantiam citra noxam transmutant; quemadmodum legere est apud Galenum, lib. 2. cap. 6. de alimentis, & lib. 3. cap. 6. de simplicibus medicam, vbi etiam (mirum dictu) dicit, quod cicutā frigidissima sturnos nutriendo calefacit: nimirum, quia sturnorum substantia sit calida. Vnde etiam sturnorum caro non modo sine vlla noxa, sed vtiliter editur à nobis, sicuti editur caro perdicum, attagenarum, merularum, turdorum, inquit Galen. lib. 6. cap. 11. sanitatis. Cum enim concoctio fiat à solo naturali calore, teste Galeno, lib. 5. cap. 5. Simplicium, quæ nihil aliud est, quā alteratio & mutatio ciborum seu nutritis in propriam & conuenientem eius, quod nutritur, qualitatem, teste eodem Galeno, lib. 2. de Naturalibus facultatibus, & lib. de symptomatum differentiis; sequitur, quod quolibet cibo sumpto à Gallinis, nihilo minus remaneat natura carnis ipsarum, ex definitione ipsius concoctionis à Galeno posita. Quidquid alibi aliter ipse Galenus sentiat de carne, non tamen de ouis.

Neque Matthioli similitudo de lacte in præmio sexti libri Matthioli. Diofcoridis allata valet. Aliud enim est lac, aliud sunt oua; dein Lac. de, si lac mutaretur à cibo, sequeretur, quod caprarum lac esset longè crassius & siccius lacte bubulo, nam capræ vescuntur folijs virgultis plantarum callium, montium, natura terrestrum, parum humi- Capræ.

Boues. *humidarum. Boues autem in planitie plerumque vescuntur pabulo multo humidiori.*

Notandum. *Sed caprarum lac est bubulo longè magis tenue atque humidius: Cum multo plus feri, & minus Casei habeat, quàm lac bubulum, ergo lactis natura non mutatur à cibo, contra Matthiolum.*

Aues. *Insuper longè maior est calor natiuus auium, quarum oua sunt nobis usui, quàm calor ingenuus quadrupedum animalium cicurum*

Animantes *lac facientium. Ideo ipsorum concoctio est minus absoluta. Pretereà, si ex Galeni sententia, caro mutaretur à cibo, caro suum esset*

quadrupedes. *feditissima, ac pessimè oleret. Quippe qui vescuntur saepe humano stercore. De humana verò naturæ carne aliter est sentiendum: cuius temperatio minori prædita calore cum sit, quàm auium natura; certo certius nostra caro mutatur à cibo, sed nos in præsentia loquimur de ouo; quod à cibo mutari non posse putamus, verum ut ingenuam anis suæ naturam ac probitatem sed prauitatem seruet, censemus.*

Sues. *Diximus paulo antè, oua præsertim de mense Augusti edita, diu incorrupta asseruari loco idoneo; sicuti experientia cuique matrifamiliàs compertum est. Galenus tamen lib. 3. de alimentor. Facultatibus affirmat, oua recentissima esse optima, vetustissima verò pessima.*

Montani error. *Perinde quasi oua ob vetustatem sint obnoxia alterationi & corruptioni. Ideo videamus, an oua intro sumpta facile putrescant, & an verum illud sit, quod ait Montanus medicus insignis, consilio 36. de Febribus quod nunquam oua in febribus continuis, nec in tertiana sint exhibenda; quia facile alterentur, & ideò facile putrescant: adeò etiam ut in sano corpore, si ventriculus sit paulo calidior, statim ventantur in bilem.*

Oua refrigerant. *Galenus, lib. 1. ad Glauconem, in exquisita tertiana, quæ à sola bile sit, exhibet oua sordida, præsertim vitellos pro cibo refrigerante*

& humectante, contra Montanum, ergo & in continuis febribus, vel malignis dari possunt. Dedi ego quotidie binos vitellos sordides utiliter & sapius pluribus agris, febre maligna laborantibus, qui ab omni alio cibo, & medicamento abhorrebant, & euaserunt. Verum enim verò semper addebam parum succi malorum citreorum, & parum terræ Lemniæ veræ, sed id faciebam, non ut à putredine ouum præcauerem, sed ut humorum putredini futura resisterem.

Deinde putrescunt solum calida & humida, inquit Gallenus, lib. 9. cap. 3. methodi. Putrescentia.

Sed oua sunt frigida, ait idem Galenus. ubique, ergo oua nequeunt ita facile putrescere. Pretereà quæ putrescunt, fatent, testatur Gal. lib. 5. cap. 15. simplicium.

Verum ex ouis assumptis nullus sentitur fator, ergo non putrescunt.

Insuper oua sunt boni, crassi, ac lenti succi, ait Trallianus, lib. 8. cap. 1. & Galenus. com. 4. cap. 113. acutor. & lib. 12. cap. 6. methodi, & Aristotel. Sect. 9. Problem. 13. inquit quod sunt lentore prædita.

Sed quæ sunt boni, crassi, ac lenti succi non facile alterantur, neque putrescunt. Ergo neque oua quiddam tale patiuntur.

Cum etiam flatus prohibeat putredinem, teste Aristotele, lib. 5. cap. 5. de generat. Animalium, & oua sint flatuosa, auctore Tralliano, loco paulo antè citato; nequeunt oua facile putrescere.

Postremo Montanus non videtur vidisse putredinis definitionem apud Aristotelem lib. 4. cap. 2. Meteor. ubi ait, putredinem esse corruptionem rei calidæ & humidæ à calore externo, vincente interno. Putredo.

Iam probauimus, oua esse frigida, aliena à natura corruptionis. Postea in corpore sano nullus est calor externus natuum extinguens.

Imo quò maior est ventriculi natiuus calor, eò & facilius & citius, & melius concoquit, & magis resistit putredini, & calori externo.

Falsa igitur est Montani sententia eò loci de ouo exhibitum febrientibus tum sanis. Quòd si qua prauitas reperitur in ouis præter vetustatem, ea est ob coctionis varietatem. Nam, sicuti oua recentia, sorbilia, tremula, dissoluta, optima sunt, & agris, & sanis; ita oua elixatione aut in cineribus assatione durata, aut in sartagine spissata, in nidorem vertuntur; pessimum & excrementitium succum gignunt, atque alios cibos corrumpunt, teste Galeno lib. 3. cap. 22. de Alimentor. Facultatibus, & cap. 4. libri de succor. bonitate ac vitio.

Quæstio.

Quarendum esset in præsentì, utrum semper verum illud sit, quòd ait Galenus duobus paulo antè citatis locis de ouorum elixatorum & assatorum & sartagine spissatorum noxia; & qua de causa oua ita parata suam naturalem probitatem amittant, tantamq; aduentitiam prauitatem acquirant. Cum in Italia passim, ac in omnibus omnino Germania prouinciis, quas ego multas peragraui, oua elixatione durata hora vespertina in prima mensa cum acetario sint in tam frequenti ac penè quotidiano usu, sine tamen ullo comedentium euidenti detrimento: cumq; oua sartagine spissata nostris temporibus in magnis habeantur delicijs, & pro honorifico, suauì, iucundo, atque utili cibo in prima mensa hora matutina charis amicis, & præsertim ijs, qui non ita pridem in matrimonium sunt coniuncti, offeruntur: Quòd si ea ipsa oua ita parata tam noxia edentibus, quàm ait Galenus, re vera essent; magni saltem Principes, de sui corporis salute tantopere solliciti, à suis peritis atque fidelibus medicis, qui eis inter edendum ferè semper astant, admoniti, ab ouis elixatis, & sartagine frictis penitus abstinerent, ut à cibo valde noxio, quòd cum nullibi penè fiat, dubitandum est iure opti-

mo

mode Galeni sententia hac in parte. Quæsitum (quòd sciam) antehac intactum, à doctioribus huiusce ætatis diligenter perpendedum, atque aliquando soluendum.

Nisi fortasse hac sit huius quæsti solutio, ab ipsomet Galeno, cap. 4. lib. de Succor. bonitate ac vitio desumpta; quòd ea tantum oua sint ita noxia, quæ vel elixatione, vel assatione, vel sartagine spissata, ad summum durata sunt; non autem, quæ mediocriter ita nostris temporibus parantur, nam per illam tam vehementem coctionem à nimia ignis vi exhauritur quicquid boni ipsis ouis inerat.

Hic locus postulat, ut dicamus, quibus morbis, quibus corporis partibus, vitellus recentis oui sorbilis magno sit vsui. Vitellus sorbilis, vel tremulus in aqua elixatus, dū solum incaluerit, valde utilis est feбри tertianæ exquisitæ, thoraci, Pulmoni, gutturis asperitati ex vociferatione, vel ex humorū acrimonia, asperitati oris ventriculi, intestinorum, & vesicæ, Galenus lib. 1. ad Glauconem, & lib. 11. simplicium, & com. 4. cap. 113. auctorum. Propterea quòd oua ita exhibita bilis acrimoniam suam frigiditate & humiditate frenant, febrem extinguunt, atque substantiæ suæ lentore ac lenore, affectis partibus illita, & cataplasmatibus modo in herentia, eas mitigant & sanant.

Item oui vitellus tepidus, sorbilis valde prodest tussi, pleuritidi, hæctica feбри, anhelitus difficultati, spūto sanguinis, Auicenna, lib. 2. tractatu 2. Denique ouorum vitelli magno sunt vsui ob suum lentorem & crassitudinem ijs, qui habent succos tenuissimos, facile exhalantes, & ob hoc syncope laborantes, Galen. lib. 12. cap. 6. methodi; ubi ponit oui vitellum inter ea, quæ non facile disfluant, nec facile corrumpantur. Quicquid aliter falso sentiat & dicat Montanus. Extrinsecus quoque ob easdem vires utiliter adhibentur multis morbis, & pluribus corporis partibus oua, tum cruda tum cocta. Sed quæ valde lixantur, aut assantur, aut in sartagine frigu-

Solutio.

Ouorum
utilitas.

MS Se facile
& facile ab
vit. ouo

friguntur, rite miscentur medicamentis desiccantibus, siue foras applicentur, siue intus exhibeantur. Nam oua in aceto cocta, vel alio modo durata, fluxiones ventris desiccant, dysenteriae, & coliaci affectui medentur, auctore Galeno, eodem lib. 11. simplicium.

Epilogus.

Ex praedictis omnibus cuique lectori bene sentienti planè constare arbitror, oua non solum gallinarum, sed etiam aliarum multarum auium, quarum caro sit salubris ad vescendum, recentia, rite parata, opportunè exhibita, & ex arte adhibita, utilia, non autem noxia, esse humano generi, tum sanis omnibus, tum aegris ac morbis plurimis, contra aliquorum medicorum & vulgi opinionè profectò erroneam.

Vnicam certè habent rationem, oua non conuenire morbis acutis, qui egent tenui dieta; quia oua sunt magni nutrimenti, ait Auicenna lib. 1. F. 4. D. 5. c. 1. & Gal lib. 8. cap. 1. methodi. Sed facilis est responsio, oua licet sint magni nutrimenti; possunt tamen exhiberi in tam pauca quantitate, & sine ullo alio cibo vel potu, sicuti ego saepe feci; ut ouorum usus ita paucus pro tenui dieta haberi possit. Atque ita nihil omnino est, quod aliquis verè di-

cere queat contra rectum ouorum usum, quo-

rum virtutes plurimae sunt, &

admirandae.

IMPRESSVM OENIPONTI. APVD IOANNEM AGRICOLAM.

Errata sic corrige

In Epistola pagina 1. linia 19. lege, Popelliana. 2. 2. perfectiora q̃; 10. 20. calore. 13. 24. peritissimorum. 16. 23. albumen. 17. censet. 17. 19. decura. 18. 19. hanc. 19. 26. copia. 20. 7. parian. 20. 19. antea. eadē pag. 21. vescantur. ead. p. 22. venenatis. ea pa. 25. vlla. ead. p. alicuius. 22. 15. seu. ead. 28. vertantur.